

GLOBALIZATION, URBAN HYPERTROPHY AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Krasimir Asenov

University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria

Abstract: The acceleration and deepening of the processes of globalization create contemporary phenomena, which are an integral part of the research optics of experts and specialists from different scientific fields. The genesis, condition and consequences of globalization are part of the topics under discussion, which continue to be debated by representatives of the global scientific community. Is globalization an economic, cultural, demographic or political phenomenon? How does globalization affect urban development, migration and the economy? Is globalization a process or phenomenon - these are some of the issues addressed in this article.

Keywords: globalization, global processes, urban hypertrophy, slums, migration.

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ, УРБАНИСТИЧНА ХИПЕРТРОФИЯ И ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Красимир Асенов

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България

Резюме: Ускоряването и задълбочаването на процесите на глобализацията създават съвременни феномени, които са неотменна част от научноизследователската оптика на експерти и специалисти от различни научни полета. Генезисът, състоянието и последствията от глобализацията са част от дискутираните теми, за които продължават да се водят оспорвани дебати от страна на представителите на световната научна общност. Икономически, културен, демографски или политически феномен е глобализацията? Как влияе глобализацията върху градското развитие, миграцията и икономиката? Процес или феномен е глобализацията – това са част от въпросите, които се разглеждат в настоящата статия.

Ключови думи: глобализация, глобални процеси, урбанистична хипертрофия, гета, миграция.

Размисли за произхода на глобализацията

Историята, такава каквато я познаваме, едва ли е онази история, която в действителност се е състояла. Историята, рано или късно, се пренаписва. И колкото е по-стара една историята, толкова вероятността да е пренаписана е по-голяма. Старата история е по-търпелива към грубата намеса на въображението, интересите, некомпетентността и пр. фактори, които са в състояние да я „замърсят“. И обрано - при новата история, поради близкия времеви хоризонт, вмешателствата са значително по-рафинирани, по-професионални и по-убедителни. Така е, когато се води и дебатът за генезиса глобализацията. Противопоставянето на двата научни „лагера“ относно рождената дата на глобализацията, формира демаркационна линия, която само привидно противопоставя привържениците на нейният „еволуционния“ и „революционния“ произход. Но при един по-дълбок прочит, сблъсъкът между двете теории, всъщност не е толкова конвенционален. Конфликтът, породен от въздействието на

теоретичните идеи на историцизма и икономически детерминизъм, е част от фундамента, който изгражда диспозицията на двата лагера. Дебатът всъщност е колкото научен, толкова и обвързан с икономическите и политическите реалности. Дали глобализацията е исторически процес - следствие от ритмите, моделите и законите породени от еволюцията на човешката цивилизация или е феномен на постмодерното общество, изповядващо неолибералните ценности е въпрос, който няма да намери скоро своя отговор. Но ако се приеме за валидна теорията за съвременния произход на глобализацията и нейната обвързаност с нивата на глобалният експорт и брутният вътрешен продукт, то значителни исторически процеси, постижения и събития остават извън признанието на обективната научна логика. Независимо дали по икономически, политически, културен или географски аспект ще бъдат разгледани: Първата в историята глобална империя – Португалската (1415 – 1999); древният търговски път - *Пътят на коприната*, просъществувал 15 века; монголската империя разположена на територия от 24 086 889 км² или Британската империя, която е заемала 23% от цялата територия на Земята и в която „*слънцето никога не залязва*“ - трудно ще бъдат дефинирани като регионални или локални.

Въпреки нестихващият дебат относно същността на глобализацията, нейният демиург е експанзията – икономическа, политическа, географска и пр. Опитите на част на научните среди да представят глобализацията като съвременен феномен, продукт на неолибералния ред, е в пряко противоречие със съществуващите много на брой примери в исторически план, които по категоричен начин показват, че глобализацията е пряко свързана с експанзията, чиито корелати са агресията, завоеванието, нашествието, завладяването, разширяването и т.н., познати на човешката цивилизация от древни времена.

Глобализацията – урбанистична хипертрофия и миграционни парадокси

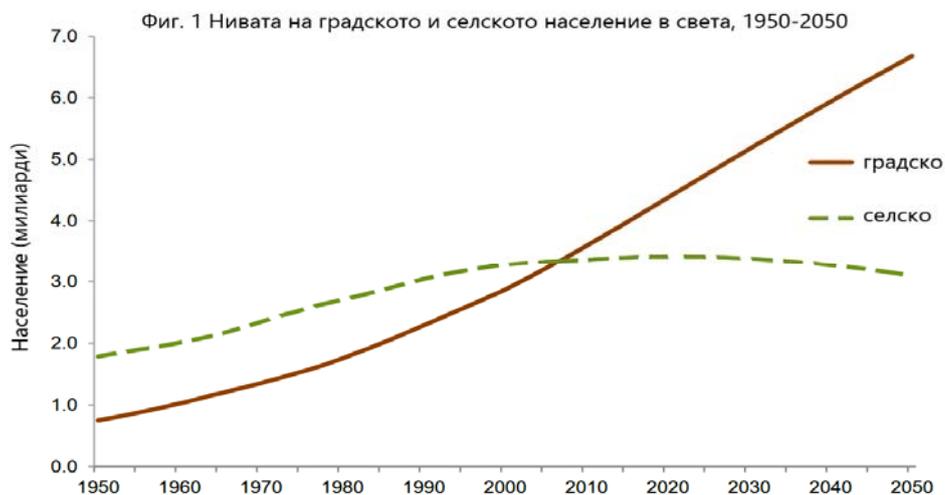
Земята се урбанизира по-бързо отколкото първоначално е предвидено от Римския клуб в неговия прочут малтусиански доклад - „*Граници на растежа*“ от 1972 г.¹. Градовете действително поеха две трети от експлозията на световното население след 1950 г. и към днешна дата растат с милион всяка седмица (Davis, 2004). Днешното градско население (3,2 млрд. д.), е по-голямо от общото население на света през 1960 г. Същевременно селските райони в света достигат своята максимална населеност (3,2 млрд.д.) и ще започнат да намаляват след 2020 г. В резултат на тези тенденции, бъдещото увеличение на световната човешка популация, която се очаква да достигне връх от десет милиарда през 2050 г., ще се случва *изцяло* в градовете². Градското население в света достигна 2,9 милиарда още през 2000 г. и се очаква да нараства до 5 милиарда през 2030 г. Докато 30% от населението на света живееше в градските райони през 1950 г., делът на градските обитатели нараства до 47% през 2000 г. и се прогнозира да достигне 60% до 2030 г.³. На фиг. 1 се проследява динамиката в съотношението между градското и селското население на света за период от 100 години (1950-2050 г.).

Приемаме, че са ни известни причините, които мотивират милиони човешки същества да мигрират от селата към периферията на средноголемите градове (до 500 000 хил. д.) и мегаполисите, където мизерните им постройки рисуват сюрреалистичната действителност – убежища на градските бедняци – оказва се обаче, че урбанизацията и в частност миграционният процес, е значително по-дълбок и многопластов. Зад маската на икономическата миграция се крият все още неизследвани достатъчно добре, процеси и феномени, които еволюцията имплантира като импулси, подтиквайки милиони човешки същества към действие, към търсене на „*новата обетована земя*“.

¹ World Urbanization Prospects The 2001 Revision Data Tables and Highlights. United Nations, New York.

² Пак там.

³ World Urbanization Prospects The 2001 Revision Data Tables and Highlights. United Nations, New York, p. 1.

Източник: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2018a). *World Urbanization Prospects 2018*.

Фиг. 1. Динамика в съотношението между градското и селското население на света за период от 100 години (1950-2050 г.)

Във всеки един момент, значителни маси от населението се придвижват – към средноголемите градове и мегаполисите. И това глобално движение остава невидимо и виртуално за повечето от нас, докато „притежаващите импулса“ не опрат един ден до нашите „градски стени“ или докато не ги бутнат. Новите глобални миграционни процеси, както и историческото преселение на евразийски племена през II – VII век имат ясно очертани посоки. Ако за причини на великото преселение на народите, днес се изтъкват, хуните, засушаванията на степите или мини „ледниковия период“ през VI – VII век, то за причините на модерното преселение на народите е иманентната тенденция на силициевия капитализъм да къса зависимостта между ръста на производството и ръста на заетостта. Но в Африка, на юг от Сахара и Близкия Изток (откъдето са основните мигранти към Европа), Латинска Америка и части от Азия, урбанизацията без растеж не е толкова поради железния закон на развиващите се технологии, а е по-скоро наследство от една глобална политическа конюнктура. Дълговата криза от края на 70-те години и последвалото, ръководено от МВФ, реструктуриране на икономиките на Третия свят през 80-те. Освен това урбанизацията в Третия свят поддържа своя главоломен темп от 3,8% на година (от 1960 г. до 1993 г.) по време на гладния период през 80-те и началото на 90-те, въпреки сриващите се реални доходи, рязко покачващите се цени и огромната безработица (Gugler, 1997). Това „извратено“ разрастване на градовете противоречи на каноничните икономически модели, които в близкото минало предричат, че лошите отзиви заради рецесията в града би трябвало да забавят или дори да обърнат миграцията от селата. Как могат градовете в Кот д’Ивоар, Танзания, Габон и пр., където икономиката се свива от 2% до 5% годишно, да продължават да поддържат ръст на градското население в резултат от вътрешната миграция в посока село-град от 5% до 8% на година? (Simon, 2004). Част от тайната разбира се, са политиките на дерегулация и „де-селянизация“, налагани от МВФ (вече и от Световната търговска организация), които катализират процесите по интензивната миграция в направление от селата към градските центрове на излишната работна ръка, въпреки че градовете вече не предлагат работа. Ръстът на градското население въпреки стагнацията или отрицателен икономически растеж на градовете, е окончателната форма на това, което някои изследователи наричат „свръх-урбанизация“ (Gugler, 1997). Това е само една от няколкото неочаквани пътеки, по които неолибералният световен ред насочи урбанизация, която продължава от хиляди години (Davis, 2004). Друга реализираща се вече

алтернатива е атакуването на бастионите на проспериращият Западен Свят. Този процес е на ход, и това е само началото, само репетиция.

Селско - градската миграция и трансформирането на селските населени места в градове, са важни фактори за високия прираст на населението, очакван в градските райони на по-слабо развитите региони през следващите тридесет години. В комбинация с тенденциите за намаляване на нивото на плодovitост, очаквано в бъдеще, тези промени ще доведат до евентуално намаляване на селското население на по-слабо развитите региони, чийто темп на прираст се очаква да има отрицателни стойности за първи път през 2025-2030 г. Следователно се очаква селското население на по-слабо развитите региони да достигне връх около 2025 г., след което да започне да намалява подобно на селското население на по-развитите региони от 1950 г. Процесът на урбанизация вече е много напреднал в по-развитите региони, където 75% от населението живее в градските райони през 2000 г. Въпреки това се очаква концентрацията на населението в градовете да се увеличи още повече, така че до 2030 г. 83% от жителите на по-развитите страни се очаква да станат градски обитатели⁴. Колкото до самият градски растеж – той е силно обвързан с бедността и растежа на бедните квартали⁵. Твърде е вероятно на Земята да има повече от четвърт милион такива квартали. Само петте големи метрополиса на Южна Азия (Карачи, Бомбай, Делхи, Калкута и Дака) съдържат 15 000 отделни общности, живеещи в бараки с общо население от 20 млн.д. Още по-голямо население е струпано в бараките на Западна Африка, а други големи градски струпания се разпростират из Мала Азия и етиопското плато; обгръщат полите на Андите и на Хималаите; експлодират встрани от небостъргачите на Мексико, Йоханесбург, Манила, Сао Паоло и се разполагат по бреговете на реките Амазонка, Нигер, Конго, Нил, Тигър, Ганг, Иравади и Меконг. Елементите на тази планета от гета, са едновременно напълно взаимозаменими и спонтанно уникални: сред тях са *bustee* на Калкута, *chawl* и *zopadpatti* на Бомбай, *katchi abadis* на Карачи, *kampong* на Джакарта, *iskwater* на Манила, *shammasa* на Хартум, *umjondolo* на Дърбан, *intra-murios* на Рабат, *bidonville* на Абиджан, *baladi* на Кайро, *gecekondul* на Анкара, *conventillo* на Кито, *favelas* на Бразилия, *villas miseria* на Буенос Айрес, *colonias populares* на Мексико Сити. Това са суровите антиподи на повсеместните фантастични пейзажи и жилищни комплекси, подобни на увеселителни паркове – буржоазните „Offworlds“ (откъснати светове) на Филип К. Дик – в които глобалната средна класа все повече предпочита да се затваря (Davis, 2004).

Свърх урбанизацията вече не следва свърх индустриализацията. Нови импулси, нови механизми, нови траектории - създадени са социални модели на поведение, които вече не се вписват в класическите социологически теории. Глобалната миграция към средно големите градовете (не само към мегаполисите), създава се нов феномен – „глобалното гето“ - термин въведен от Nightingale (2003), който разглежда еволюцията на съвременното гето във връзка с влиянието на глобалните политически конфликти върху световната икономика.

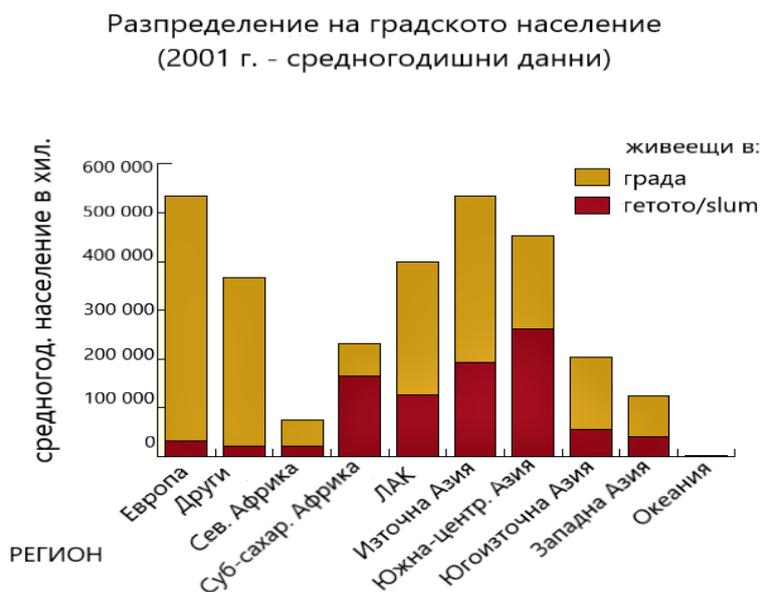
Според класическата социологическа теория от Маркс до Вебер, предвижда се, че големите градове на бъдещето ще вървят по индустриалните стъпки на Манчестър, Берлин и Чикаго. Действително Лос Анджелис, Сао Паоло, Пусан, а в днешно време и Сиудад Хуарес, Бангалор и Гуанджоу се приближават до тази класическа траектория. Но повечето южни градове са подобни на викториански Дъблин, който, както отбелязва Емет Ларкин е бил неподражаем сред „всичките царства на гета, произведени в западния свят през XIX век... [поради това, че] неговите гета не са продукт на индустриалната революция. Дъблин в действителност страда повече от проблемите на деиндустриализацията, отколкото на индустриализацията между 1800 г. и 1850 г.“ (Prunty, 1998). По подобен начин въпреки разрушената индустрия, колабиращите публични сектори и западащата средна класа, Киншаса, Хартум, Дар ес Салам, Дака и Лима са експлодиращи градове. Глобалните сили,

⁴ United Nations Population Division, World Urbanization Prospects: The 2001 Revision, p. 1.

⁵ State of the World's Cities 2010/2011 - Cities for All: Bridging the Urban Divide, p. 6.

които „изтласкват“ хората от провинцията: механизацията в Ява и Индия; вносът на храна в Мексико, Хаити и Кения; граждански войни и суша в Африка; глобалната трансформация на малки стопанства в големи, конкуренцията в агробизнеса в индустриални мащаби и пр., изглежда стимулират урбанизацията, дори когато притегателната сила на градовете е драстично отслабена, поради дългове и депресия (Harris, 1990).

Всяка година (между 2000 и 2010 г.) 22 млн.д. в развиващите се страни успяват да се измъкват от мизерните условия на бедните квартали, но други 55 милиона души се вливат годишно в тях от 2000-та г. насам. В необратимо урбанизиращият се свят, 90% от нарастването на населението на градовете се осъществява в развиващите се страни, където приблизително 70 млн. нови жители се добавят към техните градски райони всяка година. През следващите две десетилетия градското население на двата най-бедни региона в света - Южна Азия и Субсахарска Африка, се очаква да се удвои, което предполага, че абсолютният брой на обитателите на бедните квартали и неформалните селища в тези региони ще нарасне драстично. От 2000 г. населението на slums в световен мащаб нараства средно с шест млн.д. годишно - това означава увеличение от 16 500 души дневно. В Субсахарска Африка 59% от градското население живее в бедняшки райони. До 2050 г. се очаква градските обитатели на Африка да се увеличат до 1,2 млрд.д.. В Азия и тихоокеанското крайбрежие, където живеят половината от градското население на света, 28% от градското население обитава бедните квартали⁶. Най-високият дял на жители на такива квартали е в Етиопия (99,4% от градското население), Чад (също 99,4%), Афганистан (98,5%) и Непал (92%). Фиг. 2 отразява съотношението на градското население, живеещо в гетата и извън тях, по региони, за 2001 г.

Фиг. 2. Съотношение на градското население, живеещо в гетата и извън тях за 2001 г.

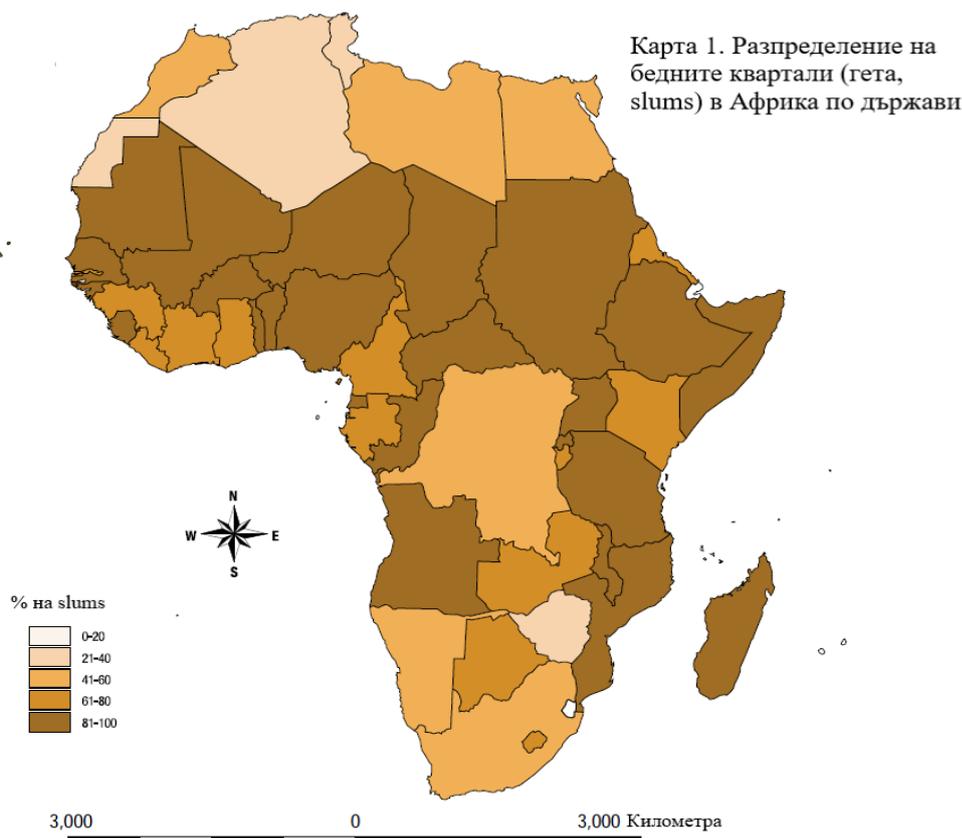
Източник: *Slums of the World: The face of urban poverty in the new millennium - United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT), 2003*

Най-бедното градско население обаче вероятно е в Мапуто и Киншаса, където две трети от жителите изкарват по-малко от цената на минималната необходима дневна порция храна. В Делхи градоустройствените институции се оплакват от „гета в гетата“ – незаконното настаняване в малкото открити пространства на периферните квартали с нови жилища, в които

⁶ Slum Almanac - 2015/2016. Tracking Improvement in the Lives of Slum Dwellers, p. 8-9.

старите градски бедняци са били насилствено настанени в средата на 70-те (този феномен се наблюдава и в Столипиново – веднага след демократичните промени в страната, се формираха нови няколко гета: Къналь кар, зона Шумен и пр. в периферията на мега гетото). В Кайро и Пном Пен новодошлите в града завземат или наемат покривните пространства, създавайки градове - гета във въздуха (Davis, 2004).

Африка е континентът с най-високият дял жители в бедните квартали (Карта 1.)

Карта 1. Разпределение на бедните квартали в Африка

Източник: Slums of the World: The face of urban poverty in the new millennium - United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT), 2003

Много градове в Африка се разрастват неконтролируемо: Лагос - от 300 000 през 1950 г. до 10 млн. д. днес; няколко дузини малки градчета и оазиси като Уагадугу, Нуакшот, Дуала, Антананариво и Бамако, днес са градове, по-големи от Сан Франциско и Манчестър (Davis, 2004). Същите процеси се случват и в Латинска Америка, където основните градове на съответните държави дълго време монополизират растежа. Второстепенни градове като Тихуана, Куритиба, Темуко, Салвадор и Белем, сега се разрастват главоломно с „най-бързия растеж на градове между 100 и 500 хиляди жители“ (Miguel Villa и Jorge Rodriguez, 1996).

Вместо заключение

Нереалистично е, ако таим надежда, че миграционните и урбанистични процеси в своя негативен аспект, ще пощадят или заобикалят българските гета. Сирийски бежанци се крият в апартамент на улица „Елба“ в Столипиново⁷, таксиметрови шофьори от махалите в Пловдив

⁷ <https://www.kmeta.bg/masovi-aresti-v-stolipinovo-zaradi-bejanci>

прекарват в багажниците си араби и африканци от Гърция до Сърбия⁸, жени от етническите квартали сключват фиктивни бракове с бежанци и мигранти⁹, организирани престъпни групи от ромски произход продават бебета в Шенген¹⁰ и т.н. Глобалните процеси и „смъртта на географията“ (като метаморфоза на безкрайно скъсените пространствени дистанции) създават феномени, немислими до преди половин век.

Въпреки, че Европа е засегната сериозно от мигрантските вълни, тя засега е пощадена от синдрома на експлодиращите градове, колапса на средната класа, милионните гета с потресаваща бедност и мизерия и пр. Отчаяните мерки, които предприемат европейски политически лидери, често остават непонятни и нелогични за голяма част от населението на стария континент, единствено поради неспособността си да видят глобалната картина на света. Преди повече от 100 години германският философ и историк Освалд Шпенглер (1994-5) в масивен двутомник предсказа края на западната цивилизация. Липсата на необходимото количество пасионарност (по Гумилев, 2007) е предпоставка за загуба на социален импулс и затихване на социалните жизнено функции. Затова и всички мерки, които се предприемат относно мигрантския поток в Европа имат една единствена цел - внасяне отвън на онзи демографски – творчески импулс, който може да отложи колапса на западната цивилизация. Този импулс е в състояние да накара един млад пакистанец да премине пеш, с автобус, с товарен влак, скрит в тайник на камион, затворен в багажник на кола, повече от 7341 км., от Orangi Town (огромно гето в Карачи) до метростанцията Отавиано (Рим) за да продава студена вода под жаркото юлско слънце на Вечния град. Този импулс е в състояние да накара една сирийска майка със своите 6 деца, да премине целия източно-средиземноморски бежански маршрут, да изгуби три от децата си, да изтрие сълзите си и да е благодарна, че останалите ѝ деца ще живеят в мир.

Едни от най-важните предизвикателства, които стоят пред съвременните световни градове са свързани с увеличаване на неравенствата и социално-пространствените поляризации. Те са резултат от продължителното взаимодействие между специфични пространствени модели и социалните, икономическите, политическите, природногеографските и институционалните трансформации, от една страна, и от поведението на различните участници и предоставените им възможности, от друга (Илиева и Асенов, 2016).

Отчитайки универсалните и регионалните особености на отделните фрагменти – частите на глобалното гето – локалните гета, сме в състояние да отчетем невероятни мрежи от зависимости между гетото и полиса. Пропастта между доходите, асиметричното разпределение на властовите, икономическите, природни и пр. ресурси, явните и скритите инструменти на глобалния неолиберализъм, ще продължават и в обозримо бъдеще да формират парадигмите, които ще доминират в диалога между Центъра и Периферията, между експлодиращият град и неговия експлозив. Едва ли и в най-смелите си предположения Маркс е допускал формирането на такъв социален дисонанс, антагонизъм, натрупан едва за около половин век. Неадекватни и извратени политики и програми за интервенция (като програмите за структурно приспособяване на МВФ) в различни точки на света, са предварително обречени на провал, и то не без активната намеса на хипертрофиралия глобален капитал. Стигмата е вече с ясно изразени контури – експлодиращи градове, колапсът на социалната държава, глобалната катастрофа на градската бедност, бавната агония на средната класа... От това кой и кога ще разчете посланията, както и какви глобални мерки ще бъдат предприети, зависи бъдещето на Homo Urbanus.

⁸ МВ – М53

⁹ СФ – Ж47

¹⁰ <https://www.dw.com/bg/%D0%B1%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BE/a-16313097>

Литература

1. Асенов, К. 2018. *Антропология на „гетото“ – пространство и култура*. Изд. Студио 18 – Пловдив, 346 с. / Asenov, K. 2018. *Anthropology of the Ghetto - Space and Culture*. Izd. Studio 18 – Plovdiv, pp. 346 (Bg)
2. Гумильов, Л. 2007. *Етногенезисът и биосферата на земята*. Изд. Сталкер – Варна, 672 с. / Gumilyov, L. 2007. *The ethnogenesis and biosphere of the earth*. Izd. Stalker – Varna, pp.672
3. Илиева, Н., К. Асенов. 2016. *Фактори оказващи влияние върху пространствената сегрегация (По примера на Арман махала-Пловдив)*. БАН-Проблеми на географията, 3–4, София, стр. 103–125 / Ilieva, N., K. Asenov. 2016. *Factors influencing spatial segregation (the case of Arman Mahala-Plovdiv)*. Izd. BAN - Problems of Geography, 3-4, Sofia, pp. 103 - 125
4. Шпенглер О. 1994-5. *Залезът на Запада*, т1. и 2, София: ЛИК./ Spengler, O. 1994-5. *Sunset in the West*. Vol. 1 – 2, Izd. LIK, Sofia.
5. Штереншис, М. 2008. *Евреи: история нации*. Герцлия: Исрадон. 295 с. / Shterenshis, M. 2008. *Jews: the history of the nation*. Gercliya: Isadriion. pp. 295
6. Davis, M. 2004. *Planet of slums*. New Left Review 26, March - April, pp. 5-34
7. Gugler, J. 1997. *Cities in the Developing World: Issues, Theory and Policy*, Oxford 1997, p. 43. By Davis, M. *Planet of slums*. New Left Review 26, March - April 2004, pp. 5-34
8. Harris, N. 1990. *Urbanisation, economic development and policy in developing countries*. Article in *Habitat International* №4, pp. 3-42
9. Kaplan, R. 1994. *Coming Anarchy*. Atlantic Montly, pp.44-76
10. King W. 2003. *Illegal Settlements and the Impact of Titling Programmes*. Harvard Law Review, vol. 44, № 2, p. 471.
11. Mario, L., S. 2008. *Four Reasons to Abandon the Idea of Ghetto*. City and Community, 7(4), pp. 389-398.
12. Massey, D., and Denton, N. 1993. *American Apartheid*. Cambridge, MA: Harvard University Press, pp.18-19
13. Miguel V. and J. Rodriguez. 1996. *Demographic trends in Latin America's metropolises, 1950–1990*. in Alan Gilbert, ed., *The Mega-City in Latin America*, Tokyo, pp. 33–34. By Davis, M. *Planet of slums*. New Left Review 26, March - April 2004, pp. 5-34
14. Nightingale, C. 2003. *A tale of three global ghettos: how Arnold Hirsh helps us internationalize U.S. urban history*. Journal of urban history 29(3): 257-71.
15. Simon, D. 1997. *Urbanization, globalization and economic crisis in Africa*, in Rakodi, *Urban Challenge*, p. 95. By Davis, M. *Planet of slums*. New Left Review 26, March - April 2004, pp. 5-34
16. Prunty, J. 1998. *Dublin slums, 1800-1925 : a study in urban geography*. Dublin; Portland, Or.: Irish Akademic Press, p. ix
17. Wacquant, L. 1997. *Three Pernicious Premises in the Study of the American Ghetto*. International Journal of Urban and Regional Research, vol. 21 (2): 341–353.
18. Wacquant, L. 2008. *Ghettos and Anti-Ghettos: An Anatomy of the New Urban Poverty*. Thesis Eleven, 94 (1), pp.113-118